

Şeyh Rûzbihân-ı Baklî'nin Hüsni/Tecelli Anlayışında “Türk” Kavramına Yüklene İçsel Anlam

The Internal Meaning Attributed to the Concept of “Turk” in the understanding of Beauty/Emanation of Sheikh Rûzbihân al-Baqlî

Adem URHAN

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye

Department of Basic Islamic Sciences, Department of Sufism, Atatürk University Faculty of Theology, Erzurum, Türkiye

adem.urhan@atauni.edu.tr

Öz

Bu makale, Şiliğin Zeydiyye koluna mensup Deylemli bir aile içerisinde dünyaya gelen Sünni mutasavvıf Rûzbihân-ı Baklî'nin (ö. 606/1209) eserlerinde “Türk” algısının nasıl olduğu üzerinde durmuştur. Bazı kaynaklarda Abbasiler zamanında paralı asker olarak görev yapan Türkler ile hicri üçüncü yüzyılda İslam'ın İran'ın kuzeyinde bulunan Deylem Bölgesi'ne girmesiyle Müslüman olan Deylemliler arasında yer yer çekişmelerin olduğu müşahede edilmiştir. Nitekim bu çatışmanın sebeplerinden birisinin de paralı askerlik yaparak geçimini sağlayan mezkûr kabilenin, önceleri de farklı devletlerde aynı orduda görev aldıkları Türkleri kendilerine rakip olarak görmeleri olmuştur.

Bu çalışma Rûzbihân-ı Baklî'nin Türkler hakkında Deylemlilerin aksine bir görüş sergileyip sergilemediğini ortaya koymayı, Rûzbihân-ı Baklî'nin eserlerinde “Türk” kelimesini tasavvufi açıdan nasıl ele aldığını ve bu kavramı tercih etmesinin sebeplerini tetkik edip bilimsel çalışmaların istifadesine sunmayı hedeflemektedir.

Makalede ele alınan konun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için ilk önce Deylem Kabilesi, bunların Türkler ile olan ilişkisi ve Rûzbihân-ı Baklî hakkında kısa bilgi verilmiş, Farsça eserlerde “Türk” kavramına hangi manaların yüklendiği hususu ele alınmıştır. Akabinde makalenin asıl konusunu oluşturan Rûzbihân-ı Baklî'nin kitaplarında “Türk” kelimesine yüklediği anlam “tecelli” ve “hüsni” terimleriyle birlikte işlenmiştir. Son olarak Rûzbihân-ı Baklî'nin ilahi aşkı anlatırken Türk kavramını tercih etmesinin nedenleri tespit edilip aktarılmaya çalışılmıştır.

Nihai olarak Türklerle ciddi çekişmeler yaşayan Şii Zeydi bir aile içerisinde dünyaya gelen Rûzbihân-ı Baklî'nin, kabilesinin aksine bir tavır sergilediği, eserlerinde Türkleri güzellik, kahramanlık motifleriyle tasvir ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Deylemliler, Tasavvuf, Rûzbihân-ı Baklî, Hüsni, Tecelli.

Abstract

This scholarly article delves into the representation and portrayal of the term "Turk" within the literary works of Rûzbihân al-Baqlî, a Sunni mystic who hailed from a Deylemi family affiliated with the Zaydiyya sect of Shiism. Historical records indicate intermittent conflicts between the Turks, who functioned as mercenaries during the Abbasid era, and the Daylamites, who embraced Islam following its introduction to the Daylem region in the northern part of Iran during the third century of the Hijri calendar. Indeed, a prominent factor contributing to this conflict stemmed from the fact that the Daylamite tribe, who relied on their livelihood through mercenary service, perceived the Turks, who had formerly served alongside them in various military capacities within distinct states, as their adversaries.

This study, aims whether to reveal Rûzbihân al-Baqlî has a contrary view about the Turks than the Deylemites, How Rûzbihân al-Baqlî handled the word “Turk” in his works from a mystical point of view and aims to examine the reasons for preferring this concept to make available of scientific studies.

In order to provide a better understanding of the subject discussed in the article, firstly, a brief information was given about the Daylem Tribe, their relationship with the Turks and Rûzbihân al-Baqlî, the issue of which meanings are attributed to the concept of “Turk” in Persian works has been discussed. Subsequently, the meaning attributed to the word “Turk” in the books of Rûzbihân al-Baqlî, who constituted the main subject of the article, was processed together with the terms “tecelli and husni”. Finally, the reasons why Rûzbihân al-Baqlî preferred the concept of Turk while describing divine love were determined and tried to be conveyed.

In conclusion Rûzbihân al-Baqlî's, who was born inside of a Shiite Zaidi family who had serious conflicts with the Turks, exhibited an attitude contrary to his tribe, it has been determined that he depicts the Turks with the motifs of beauty and heroism in his works.

Keywords: Turks, Deylemites, Sufism, Rûzbihân al-Baqlî, Beauty, Emanation.

Geliş Tarihi/Received 15.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted 07.04.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 21.05.2024

Atıf

Urhan, A. (2024). Şeyh Rûzbihân-ı Baklî'nin Hüsni/Tecelli Anlayışında “Türk” Kavramına Yüklene İçsel Anlam. *Turcology Research*, 80, 225-234

Cite this article:

Urhan, A. (2024). The Internal Meaning Attributed to the Concept of “Turk” in the understanding of Beauty/Emanation of Sheikh Rûzbihân al-Baqlî. *Turcology Research*, 80, 225-234

Giriş

Sonradan bulunduğu bölgeye katılan topraklar nedeniyle sınırları tam olarak belirlenemeyen Deylem, İran'ın kuzeyinde Hazar Denizi'nin güneybatı köşesinde yer alan Gilan şehrinin büyük bir çoğunluğunu teşkil eden, şehrin sahil şeridinin güneyinde doğu-batı yönünde uzanan Elburz Dağları'nın yamaçlarına ve burada yaşayan kavme verilen addır (Beşşârî, t.y.: 353). Nitekim bu coğrafyada hayatlarını devam ettiren Deylemlilerin hemen hemen tamamı Taberistan Zeydilerinin liderlerinden Hasan el-Utrûş'un (304/917) gayretleri sonucunda Müslüman olmuştur (Hamza el-İsfahânî: 181).

Rûzbihân-ı Baklî'nin mensup olduğu Deylem Kabilesinden Büveyh b. Fennâ Hüsrev'den adını alan Büveyhi hanedanının atası Hüsrev'in bu zaman diliminde putperestlik inancını bırakıp Şiiliğin Zeydiyye (Gökalp, 2013) koluna intisap ettiği rivayet edilmektedir (Batır, 2022: 539-556). Büveyhiler, (320/932) yılında kurulmuş olup, Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in (447/1055) senesinde Bağdat'a girmesiyle yaklaşık olarak 123 yıl süren hâkimiyeti sona ermiştir (İ. İsfahânî: 9-10).

Topraklarının genişlemesiyle imparatorluk hâline dönüşen Selçuklu Devleti, eyaletlere bölünmüş ve bu eyaletlerin idarelerine emirler tayin edilmiştir. Fakat emirler, zaman zaman devlete karşı ayaklanmışlardır. Bu isyanlar neticesinde Selçuklu Devleti; Irak ve Horasan Selçukluları (1194), Kırman Selçukluları (1092-1187), Suriye Selçukluları (1092-1117) ve Anadolu Selçukluları (1092-1308) şeklinde dört kısma ayrılmıştır. (Köymen, 1979: 69) Rûzbihân-ı Baklî'nin gençlik yıllarına denk gelen bu dönemde Fars eyaleti de 70 yıl Selçuklu Devleti'nin belirledikleri emirler tarafından yönetildiği için bu kargaşalı süreçten nasibini almıştır. (Hoca, 1971: 7-8) Nitekim Rûzbihân-ı Baklî'nin yaşadığı zaman diliminde İran Fars bölgesi, Türk-İslam hanedanı yirmi dört oğuz boyundan biri olan Salgurlular'ın (1148-1286) (Merçil, 1975: 27) hâkimiyeti altında olmuştur.

Selçuklular, İslam dünyasının siyasi liderliğini ele aldıktan sonra Kur'ân-ı Kerîm ve sünnete dayalı tasavvuf anlayışını koruma ve gelişmesine yardım etme hususunda gayret göstermişlerdir. Tuğrul Bey'den itibaren Selçuklu sultanları mutasavvıflara karşı büyük saygı göstermiştir (Ocak, 2009: 375-377). Selçuklu sultanlarının genellikle Sufilere karşı saygı göstermeye çalışması, İslam'ın hikemî boyutta yaşanmasını öngören mutasavvıfları çoğu zaman himaye etmesi, (Özköse, 2007: 87) zaviyeler yaptırıp vakıflar tahsis etmesi ve halkın tasavvufa yönelmesi, o devirdeki sultanların da tasavvufi hayata ve bu hayatı yaşayan mutasavvıflara verdiği önemi açıkça göstermektedir.

Bu çalışma Rûzbihân-ı Baklî'nin Türkler hakkında Deylemlilerin aksine bir görüş sergileyip sergilemediğini ortaya koymayı, onun eserlerinde "Türk" kelimesini tasavvufi açıdan nasıl ele aldığını ve bu kavramı tercih etmesinin sebeplerini tetkik edip bilimsel çalışmaların istifadesine sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca onun kabilesinden farklı bir tutum benimsemesinde o devirdeki sultanların zaviyeler yaptırıp vakıflar tahsis etmesi, tasavvufi hayata ve bu hayatı yaşayan mutasavvıflara önem vermelerinin etkisinin olup olmadığını tespit etmek makalenin amaçları arasındadır.

Ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmalar tetkik edildiğinde "Türk" kelimesinin yeteri kadar olmasa da edebi ve tarihi bağlamda ele alındığı tasavvufi yönden kaleme alınmadığı müşahede edilmektedir. Bu makale İranlı Sufi Rûzbihân-ı Baklî'nin eserlerinde mecazi aşktan ilahi aşka doğru yapılan yolculuk serüvenini anlatırken "Türk" kelimesini nasıl kullandığını, bu hususu hangi tasavvufi kavramlar üzerinden anlatmaya çalıştığı ve Türklerle aynı orduda yer alıp sürekli çatışma halinde olan Deylem Kabilesi'ne mensup birisinin "Türk" kavramını tercih etmesinin sebeplerini ortaya koyması ve bilimsel alanda yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Makale, giriş ve üç temel başlık üzerinden işlenmeye çalışılmıştır. Giriş kısmında Rûzbihân-ı Baklî'nin ilahi aşkı anlatırken Türk kavramını neden zikrettiğini ve eserlerinde nasıl işlediğini daha iyi anlatmak ve anlaşılır hâle getirmek için onun mensup olduğu Deylem Kabilesi'nden, kendisinin yaşadığı topraklarda bir müddet hükümlük süren Selçuklulardan ve onların Sufilere karşı tutumlarından bahsedilmiştir.

Akabinde konuya dikkat çekmek, makaleyi sağlam bir zemine oturtmak ve elde edilen bulguları daha kavi bir hâle getirmek için Türkler ile Deylem Kabilesi arasındaki ilişki ve Farsça eserlerde "Türk" kavramına hangi manaların yüklendiği hususu ele alınmıştır. Makalenin asıl konusunu oluşturan Şeyh Rûzbihân'ın kitaplarında "Türk" kelimesine yüklediği anlam "tecelli" ve "Hüsn" terimleriyle birlikte işlenmiştir. Son olarak Baklî'nin ilahi aşkı anlatırken Türk kavramını tercih etmesinin nedenleri tespit edilip aktarılmaya çalışılmıştır.

Türkler ile Deylem Kabilesi Arasındaki İlişki

Türkler ile Deylem Kabilesi farklı devletlerin ordularında birlikte görev alıp paralı askerlik yaparak geçimlerini sağlamışlardır. Nitekim Türklerle ilk temasları, dört halife devrinde İslam ordularının Arap Yarımadası dışında fetihlerde bulunup İran topraklarına girişiyle sağlanmış ancak Türkler Emevilerden ziyade Abbasiler döneminde orduda etkin rol oynamışlardır. Özellikle Hârûnürreşîd'in (170/786-193/809) evlatları Emîn (193/809-198/813), Me'mun ve Mu'tasım-Billâh (218/833-227/842) devirlerinde Abbasi ordusunun büyük çoğunluğu Türk birliklerinden oluşturulmuş ve bunlar arasından

mühim kumandanlar seçilmiştir (Batır, 2022: 539-556)¹.

Büveyh b. Fennâ Hüsrev'in çocuklarından İmâdüddele adıyla tanınan Ali b. Büveyh, Şiraz'ı hâkimiyeti altına alıp Büveyhilerin Fars eyaletini kurduktan sonra devletin kurumlarını da oluşturmaya başlamış ve bir müddet ordunun asli unsuru Deylemliler ve Gilanlılar olmuştur. Ancak sonraki evrelerde orduya Türkler, Araplar ve Kürtler de ilhak edilmiştir (Mneymneh & Akarsu, 2021: 212).

Türkleri kendilerine rakip olarak gören Deylemliler, onların Büveyhi ordusunda bulunmasından rahatsız olmuşlardır. Ayrıca Büveyh b. Fennâ Hüsrev'in Türk birliklere çokça ikramda bulunması Türklerin, Deylem ordusuyla çekişmelerine sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte Büveyh b. Fennâ Hüsrev'in Türklerle karşı bu ihsanı, hazine üzerindeki külfeti fazlaştırmış ve bu olay Deylemlilerin maaşlarını geç almasına neden olmuştur. Bu sebeple de Deylemliler, 334 (946) yılında Irak'ta küçük çaplı bir isyan çıkarmışlardır. (İbnü'l-Esîr: 388) Nihai olarak Deylemlilerin haklarının korunmaması ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak hâle gelmeleri, iki grup arasında fitnenin büyümesine neden olmuştur (İbn Miskevayh: 498).

Farsça Eserlerde "Türk" Algısı

Farsça lügatlerde Türk kelimesinin farklı anlamlarda kullanıldığı müşahede edilmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Türk-i çîn' Dünyayı aydınlatan güneşten kinâye, (Burhân, 1393: 487-488) 'Türkiştân-şâh' Saray ve güzellerin olduğu yer, (Servet, 1379: 113-114) 'Türk' güzel yüzlü, maşûk, yağmacı, savaşçı ve kavgacı, (Enverî, 1312: 276-277) maşûktan kinâye, beyaz çehreli ve güzeldir. Bu yüzden güzel yüzlülerden kinâyedir (Şemîsâ, 1387: 275-278). Nitekim Derî Farsçası ile birlikte "Türk" sözü "güzel insan" ve "sevgili" ile eş anlamda mecâzî bir kavram hâline gelmiş, insandaki fizik güzelliğini ifade eden bir ölçü teşkil etmiştir. "Mahbûb" ile "maşûk" aynı kavram içinde birleşerek Türk ismi, etnik manasının ötesinde *Fars dilinde "güzel/sevgili" sözü yerine geçen bir kelime olmuştur.*" (Armutlu, 2020: 69).

İlk Farsça şiirlerde de "Türk" kavramının zikredildiği dikkat çekmektedir. Bunun temelini Abbasi devri Arap şiirlerinde teşekkül ettirilen ve bu kavrama yüklenen "güzel, savaşçı, asker" gibi anlamlara dayandığı rivayet edilmektedir. (Armutlu, 2020: 64) Öyle ki ilk dönem Fars şairlerinden Rûdekî (ö. 941), Türk kavramına yüklenen bu tarz izlenimleri bir kasidesinde şöyle aktarmaktadır:

خسرو بر تخت پیشگاه نشسته
شاه ملوک جهان، امیر خراسان
ترک هزاران به پای پیش صف اندر
هر یک چون ماه بر دو هفته درفشان
هر یک بر سر بساک مورد نهاده
روش می سرخ و زلف و جعدش ریحان
باده دهنده بتی بدیع ز خوبان
بچه خاتون ترک و بچه خاقان
از کف ترکی سیه چشم پریروی
قامت چون سرو و زلفکانش چوگان
زان می خوشبوی ساغری بستاند
یاد کند روی شهریار سجستان

"Dünya hükümdarlarının şâhı, Horasan emiri baştaki tahta oturmuş. Binlerce Türk ayakta saf bağlamış, her biri ayın on dördü gibi parlak. Her birinin başlarında güllerden yapılmış taç, dudakları kırmızı şarap gibi, saçları ve kâkülleri reyhan kokulu. Meclisin sakisi de olağanüstü güzellerden bir Türk; Türk hâton ve hakanın çocuğudur. Siyah gözlü, peri yüzlü, boyları servi, zülüfleri çevgan gibi (olan) Türkün elinden güzel kokulu şaraptan bir kadeh alınca, Sicistan şâhını anar." (Armutlu, 2020: 65)

X. yüzyılın başlarıyla birlikte şairler, şiirlerinde âşık oldukları Türklerin güzellik ve çekiciliklerini nitelemişlerdir. Böylece onların kaside ve gazellerindeki şekiller, Hallâclı maşukların, Hitâlî dilberlerin, Tırazlı ve Yağmalı güzel yüzlülerin sıfatlarıyla haddinden fazla çoğalmıştır. Dolayısıyla bu kölelere/gulamalara ve cariyelere karşılık nakledilen aşk oyunları ve gönül kaptırmaları da mezkûr manzum tarzlarını içerik bakımından zenginleştirmiştir (Zebîhullâh-i Safâ: 569).

Rûzbihân-ı Baklî de ilk dönem Farsça şiirlerinde olduğu gibi Türkleri anlatırken onları "güzel Türk, doğunun güneşi, Melikin bahçesinin bilge kuşu, yüce göğün ayı, delicesine sevginin tedavisindeki aşkın sırrı, hakikat nurlarının güneşi" olarak nitelemektedir (Baklî, 'Abherü'l-âşıkîn).

¹ Ayrıca bk. (Ağırakça, 2015: 16)

Rûzbihân-ı Baklî'nin Hayatı

Rûzbihân-ı Baklî, Kirman Selçukluları döneminde, hayatının büyük bir kısmını İran sınırları içerisinde yer alan Şiraz'da geçirmiş ve burada vefat etmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf gibi farklı ilmi alanlarda temeyyüz etmiş bir Sufi olan Rûzbihân-ı Baklî, Fars eyaletinin Fesa Kasabası'nda Deylem Kabilesi'ne mensup tarım ve ticaretle uğraşan bir ailenin arasında doğmuştur. Paul Ballanfat eserinde, onun ailesinin Şii Zeydi eğilimli bir yapıya sahip olduğu için bazı hususlarda ailesiyle farklı düşündüğü hatta onlara karşı çıktığı belirtmiştir (Ballanfat, 1998: 17).

Rûzbihân-ı Baklî'nin ismi, kaynakların çoğunda; "Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr el-Baklî" şeklinde, bazılarında ise "Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr el-Baklî el-Fesevî eş-Şîrâzî (Şîrâzî, 1328: 243) ve el-Mısırî" (Baklî, *Taksîmü'l-havâtır*) şeklinde zikredilmektedir.

Henüz küçük yaşta birtakım ruhi hâller yaşadığını söyleyen Rûzbihân-ı Baklî, genç yaşta Şeyh Cemalüddîn b. Halil el-Fesâvî'ye intisap etmiş, 25 yaşlarına geldiğinde ise Şeyh Siracuddîn Mahmud b. Halife b. Abdusselam b. Ahmed b. Salbeh'e (ö. 562 /1166) biat etmiş ve kendisinden hırka giymiştir (Baklî, *Keşfü'l-esrâr ve mükâşefetü'l-envâr*). Ancak Rûzbihân-ı Baklî'nin düşünce dünyasının şekillenmesinde ve yaşadığı coğrafyada büyük bir öneme haiz olan ve şeriatın hükümlerine bağlılığıyla tanınan sufi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hafîf ed-Dabbî eş-Şîrâzî'nin (ö. 371/982) ve kendisine nispet edilen Haffiyye tarikatının etkisi olmuştur (Tarı, 1955: 64).

İnsanî Aşkta İlahî Aşka Yapılan Yolculuğun Anlatılması ve Anlaşılmasını Sağlayan İki Anahtar Kavram "Tecelli-Hüsn"

Rûzbihân-ı Baklî, Türk'lere dâir düşüncelerini daha çok tecelli ve hüsn kavramları ekseninde nakletmeye çalışmıştır. Rûzbihân-ı Baklî'nin eserlerinde Türk kavramının nasıl işlendiği hususuna geçmeden önce konuyla bağlantılı olması hasebiyle onun hüsn ve tecelli terimleri hakkındaki görüşlerini aktarmanın mevzunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı mülhaza edilmektedir.

Tecelli

Lügatte; "belirmek, ortaya çıkmak, görünmek" gibi anlamlara gelen tecelli kavramı, tasavvuf terminolojisinde ise gaybi nurların salikin kalbine doğması ve Allah Teâlâ'nın zât, sıfat ve fiillerinin kalpte zuhur etmesine denir. "*İlham, varidat, levaiih, telvihât, vakiat kelimeleriyle de ifade edilen*" (Ceyhan, 2011) tecelli kavramının manalarından biri de sâlikin benliği üzerinde Hak Teâlâ'nın zât, sıfat ve fiillerinin ortaya çıkmasıdır.

Rûzbihân-ı Baklî'ye göre tecelli, Allah'a yönelenlerin kalplerine Hakk'a yönelik nurlarının doğmasıdır. (Baklî, *Meşrebü'l-ervâh* 130) Hak Teâlâ'nın tecellisi varlık, kalp gibi çeşitli alanlarda meydana gelir. Rûzbihân-ı Baklî'nin eserlerinde de tecelli, görünmek manasında kullanılır. Aslında tecelli tarifte de olduğu gibi nurlar demektir. Bu noktadan hareketle tecelli, Hakk'ın saf hâle getirilmiş olan gönüllerde parlaması olduğu söylenebilir.

Nitekim tasavvufun ilk devirlerinde keşf ve şühud ile birlikte kullanılan tecelli terimi, ilk dönem tasavvuf kaynaklarında olduğu gibi Rûzbihân-ı Baklî nezdinde de istitâr kavramı karşısında ele alınır ve ona göre zât, sıfat ve fiillerin tecellisi üç mertebeyi kapsar. Öyle ki o, Hakk'ın fiillerinin tecellisi anında yaşadığı mükâşefelerinden biri hakkında yapmış olduğu yorumunda tecelli ve setr kavramlarına işaret ederek şöyle der: Kalbim ilahi fiiller denizinde boğuldu, körlük içinde körlüğün dışında başka bir şey bulmadım. Sonra daldım ve özel fiiller âlemine ulaştım. O yerde istitâr ve tecelli arasındaydım. Hak Teâlâ kudret âleminden bana zahir oldu (*Baklî Keşfü'l-esrâr ve mükâşefetü'l-envâr* 183).

Hüsn

Arapça kelime anlamı olarak "güzellik" manasına gelen hüsn kavramı, Allah Teâlâ'dan başkasında bulunmayan kemaldır. Öyle ki varlık âlemindeki güzelliklerin kaynağı O'ndan (CC)'dir. Güzel de âşık da Hak (CC)'tir (Uludağ, 1995: 176).

Tasavvufi gelenekte, Cenâb-ı Hakk'ın eşsiz güzellik ve mükemmellik anlamındaki sıfatları, celal ve cemel olmak üzere iki kısımda kategorize edilir. Celal ve azamet sıfatları Allah Teâlâ'nın bizden ve âlemden yüce oluşuna işaret ederken Hakk'ın sonsuz güzellik, merhamet ve şefkatini ifade eden cemel sıfatları ise O'nun (CC) bize çok yakın olduğuna delâlet eder. Bu gerçek, genellikle güzel ve sevimli olanın çekiciliğiyle ilişkilendirilir (Koç, 2008: 55).

"Aşk ile güzellik, yani hüsn ve cemel kavramları arasındaki münasebet, tasavvufta aşk yolunu tercih edenlerce oldukça önemsenmiştir. Bu sebeple aşk mektebinin bir diğer adı da cemel mektebidir. Bu anlamda aşk bir ateş olarak kabul edilecekse, onu tutuşturur kıvılcımın güzellik olduğu söylenebilir." (Baltacı, 2014)

Rûzbihân-ı Baklî'ye göre hüsn, Hak Teâlâ'nın sıfatlarından olduğu için ezeldir. "Rabbimi en güzel surette gördüm" ve

“Allah güzeldir, güzelliği sever” (Müslim, “îmân”, 147)² gibi hadis-i şerifler de bu hakikate işaret eden ifadelerdir. Aşk ve Hüsn ayrılması mümkün olmayan ezeli iki sıfattır. O, bu sıfatlarda ayrılık olamayacağına vurgu yaparak bunlardan birisi olmadan diğerinin insanda zuhur etmesinin imkânsız olduğunu ifade eder (Baklî, 1389: 132). Bu anlamda aşk hüsn ile birlik olmuştur. Aşkın ziyadeliği ve noksanlığı hüsnün ziyadeliği ve noksanlığına bağlıdır. Aynı şekilde aşkın bekası da hüsnün bekasıyla mümkün olur (Baklî, 1389: 132).

Rûzbihân-ı Baklî'nin Eserlerinde “Türk” Kavramına Yüklene İçsel Anlam

Rûzbihân-ı Baklî, Türk kavramını eserlerinde işlerken genelde nazm bazen de nesir metodunu kullanmıştır. Türk'ün güzelliği üzerinden ilahi aşkı hüsn (güzellik) ve tecelli (yansıma) kavramları çerçevesinde anlatmaya çalışmıştır. Öyle ki o, ezeli cemal hazinesinin anahtarı olan hüsn nurları ile kalpte ortaya çıkan muhabbet, şevk (arzu) ve onların bir ileri aşaması olan aşk ile bağlantı kurmaktadır.

Ona göre Allah Teâlâ kulun kalbini ele geçirmeyi istediği zaman hüsn nurları ile kalbine tecelli eder ve kalbine hüsn sıfatından meydana gelen muhabbet ve aşk şarabı tattırır. Hüsn rü'yeti arttığında aşk da artar. Çünkü aşk ve muhabbet, âşığı ezeli güzelliği görme hususunda akrabadırlar. (Baklî, 1389: 132)

Rûzbihân-ı Baklî, Âdemoğlunun kalbinde ezeli hüsn ve sevgiden meydana gelen insani güzelliğe karşı makbul bir aşk zuhur ettiği ve Hakk'ın (CC) hüsn sıfatlarıyla âşıkı tecelli ettiği zaman insani aşkın ruhunu aşka dönüşeceğini ve yükseleceğini vurgular. (Baklî, 1389: 132) Nitekim o, insani aşkın ilahi aşka evrilişini Türk'ün güzelliği üzerinden şöyle anlatır: Seni gördüğümde ey yüce göğün ayı (Türk)! Ruhumun yüzünü zahiri kıbleden çevirip senin özel fiillerinin tecellisi olan özel kıblene yöneldim. Çünkü o âlemde şeriat ve hakikat kıblesi birdir. Şayet yüce Kur'ân'ı biliyorsan Hak Teâlâ bize “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır.” (el-Bakara 2/115) ayet-i kerimesini oku. Rabbim! Bize cemal sıfatının tecellisi olan ezeli bir çehreye sahip yaratılmışların yüzünü göster ki o kalbimi yağmalayan Türklere (güzellere) saf aşkın ordusu içerisinde hizmetkâr olayım. Ruh-i ruhani ile rabbani şiir tarzını görmek için acilen insan kalıbından çık (Baklî, ‘Abherü'l-‘âşıkîn 83).

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere Şeyh Rûzbihân'a göre aşk ve hüsn ayrılması mümkün olmayan ezeli iki sıfattır. O, bu sıfatlarda ayrılık olamayacağına vurgu yaparak bunlardan birisi olmadan diğerinin insanda zuhur etmesinin imkânsız olduğunu ifade eder (Baklî, 1389: 132). Bu anlamda aşk hüsn ile birlik olmuştur. Aşkın fazlalığı ve noksanlığı hüsnün fazlalık ve noksanlığına bağlıdır. Aynı şekilde aşkın bekası da hüsnün bekasıyla mümkün olur. O, güzelliğin bozulup yok olmasıyla aşkın etkisini kaybedeceğini, dolayısıyla da aşkın sonsuzluk kazanabilmesi için ezeli bir güzelliğe sahip olan Hak Teâlâ'ya ihtiyaç duyduğunu belirtir (Baklî, ‘Abherü'l-‘âşıkîn 35).

Nitekim “Sen onları yüzlerinden tanırısın.”(el-Bakara 2/273) âyet-i kerimesinde insanların yüzlerinde Hakk'ın tecellisinin müşahede edilebileceğine işaret edildiğini (Baklî, 2008a: 116) ifade eden Rûzbihân-ı Baklî, Âdemoğlunun çehresinin O'nun (c.c) cemali ile süslendiğini hatta ruhunun tamamının Allah Teâlâ'nın boyası ile boyandığını ve âlemde her ne güzellik varsa Zâtın cemalinin tecellisi olan cennetü'l-firdevs ve insanın güzelliğinden etkilendiğini belirterek fitri güzelliklerin, kendilerinde tezahür eden hüsn-i kadim sebebiyle âşıkların ruhlarını ödünç aldığını zikreder.³

Öyle ki Rûzbihân-ı Baklî, Türk'ün çehresinde tecelli eden ezeli güzellik sebebiyle elinde olmadan ona kapıldığını ve bu durumdan kurtulmanın imkânsız olduğunu şöyle anlatmaktadır: Peki sevinçli gönül gözümü nasıl yağmaladığını ve kendi cemali ile aşkımin (maşukunu) seyrettiği evimi nasıl imar ettiğini görmedin mi? Bu çok hatalı olan konuşmamda çabamın sırtı eğildi. Çünkü aşkın elinden kaçıp gizlendim. Onun aşk bekçisi kalbimi muhafaza ettiği için o aşıklık sıfatıyla Türk'ün (maşukun) elinde çaresiz kaldım (Baklî, 1987: 37-38).

Rûzbihân-ı Baklî'ye göre tabii yaratılmışlık özelliklerinden temizlenen kul, Âdem (a.s), Yûsuf (a.s), Mûsâ (a.s), İsâ (a.s) ve Muhammed (s.a.s) gibi dünyada Allah Teâlâ'nın cemal ve güzellik aynasıdır. Çünkü onlar, Hakk'ın (c.c) güzelliğinin asli madenleridir. Onların ezeli güzellikleri istila (ele geçirme) edilmiş, Hak Teâlâ dünyada onların aracılığıyla kendi hüsnünü aşıkâr etmiştir. Onların bu güzellik mirası dünya ve ahirette cemal sahipleri içindir (Baklî, 1389: 132).

Bir beytinde ise maşuka yani Hak Teâlâ'ya işaret etmesi sebebiyle Türk'ü⁴ âlemin aydınlığı olarak adlandırdığını ve ona kavuşmanın imkânsız olduğunu vurgulamak için ölümümüz hayat olarak isimlendirdiğini ifade etmektedir:

² Hadis değerlendirmesi için bk. (Agitoğlu, 2018)

³ Baklî, Hz. Peygamber'in (SAS), Hakk'ın insanın ruhu ve bedeni üzerindeki tecellisini *gördüğünde* “Allah âdemi kendi suretinde yarattı.” şeklinde buyurduğunu vurgular. *Bk.* (Baklî, 1987: 30) Ayrıca Gazzâlî, Âdemoğlunun “Hakk'ın suretinde” yaratıldığını bildiren mezkûr hadis-i şerifi *Mişkâtü'l-envâr* adlı eserinde geniş bir şekilde değerlendirmektedir. *Bk.* Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr* 62-71.

⁴ Jaakko Hameen'in, Baklî'nin eserlerinde Türk kavramına yüklediği anlam dışında bir görüş belirttiği müşahede edilmektedir. Onun bu hususta serd ettiği yorum şöyledir: “Rûzbihân, birçok defa Tanrı'yı güzel bir insan suretinde, diğer insanları ise genç bir Türk şeklin de Âdem ya da Yûsuf olarak görür. *Bk.* (Anttila, 2022: 235)

*Ey güzel Türk (maşuk), seni âlemin şem'î olarak adlandırırım.
Senin vuslâtını ölümsüz hayat şeklinde isimlendiririm. (Baklî, 1987: 121)*

İnsan, âlemdeki eşya ve renklerin güzelliği arasındaki ayrıma dikkat çeken Rûzbihân-ı Baklî, insanın güzelliğinin diğer varlıkların güzelliğine karşı olan üstünlüğünden bahsetmektedir. Zira ona göre insanın güzelliği Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının tecelli nurlarından, eşyanın güzelliği ise Hakk'ın fiillerinin güzelliğinden meydana gelmektedir. Bu nedenle de zahitlerin kiblesi âlemi seyretmek, âşıkların kiblesi ise Âdem'e bakmaktır (Baklî, 1389: 132). Ayrıca o zahitlerin, kendilerinde aşk kabiliyeti olmaması sebebiyle Türk yârinin saçlarındaki tecelliyi görememelerini kınamaktadır (Baklî, 1987: 30).

Sufiler ilahi aşkı, insanların fahmedeceği bir şekilde aktarmak için bazı benzetmeler yapmış ve duyular âleminden örnekler vermişlerdir. Mum-ateş-pervâne, kadın, bade ve bülbül-gül gibi semboller ifade edilen en önemli örnekler arasında yer almaktadır.

“Öteden beri mutasavvıflar ya konusu kadın ve beşerî aşk olan şarkı ve gazelleri ilahi aşka uygulamışlar veya ilahi aşkı doğrudan beşerî aşk şeklinde tasvir etmişlerdir. Bu sebeple konusu Allah aşkı olan gazel, kaside ve mesnevilerde dilberlerin yüz, göz, kaş, yanak, zülûf, gamze, boy, işve ve cilve gibi hoşça giden yanları, hâl ve hareketleri sembolik ve mecazi anlatım unsurları olarak bol bol kullanılmıştır.” (Uludağ, 1991).

Güzelliğin, aşkın özelliklerinden olduğunu söyleyen Baklî, Hakk'ın hüsn sıfatının tecellisini ancak Allah Teâlâ'ya yapılan seyirde nihayete ulaşan kimselerin müşahede edebileceğini, aşkıta seyrin tamamlandığında ise bütün güzellikler içerisinde sadece O'nun (c.c) güzelliğini göreceğini ifade eder. Şeyh Rûzbihân, Hakk'ın cemal sıfatının güzel bir Türk'ün suretinde tecelli ettiğini söyler ve genellikle kendi maşukuna “Türk” diye hitap eder. Nitekim o, bir sözünde bu durumu şöyle dile getirmektedir:

*Ey güzel Türk! Senin yüzünde Hakk'ın özel fiilleri tütsülenmiştir.
Ezeli müşahedenin ülfet şarabı senin temiz ruhûn kadehindedir.*

Başka bir söylemlerinde de benzer bir durum görülmektedir:

Güzel Türk'ün (maşukun) kalbimi nasıl gasp ettiğini ve güzel yüzünün bahçesinin yaprakları altında insanı kendinden geçirip öldürmek için doğal hırsızları iyi kokulu siyah saçlıların eline verdiğini görmedin mi? Peki görmedin mi ki güzel gözler ile cananını (maşukunu) talep edipte bulamayıp divane gibi dolaşan perişan ruha ferahlatıcı aşkın şarabın nasıl verdi? (Baklî, 1987: 82).

İlk bakışta kişide hem cinsine karşı heyecan ve cezbenin zahir güzellik sonucunda meydana geldiği düşünülür fakat gerçekte gönülleri tecelli ettiği varlıkla kendisine çeken Allah Teâlâ'dır. Çünkü suret güzelliğinin kaynağı Hakk'ın ezeli güzelliğidir (Baklî, 1987: 30). Hâl böyle olunca da bu tür söylemler cemali ve şahidbazi şeklinde adlandırılan yani Hakk'ın cemal ve güzelliğine ayna olması hasebiyle güzel yüz düşkünlüğü hususunu gündeme getirmektedir.

Rûzbihân-ı Baklî, yanlış anlaşılması durumunda tehlikeli sonuçlara sebebiyet veren bu hususun zararlarını en aza indirebilmenin yolunun ciddi anlamda tasavvufi eğitimden geçmek olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre imtihan, bela ve cefalardan geçtikten, insani tabiatın özelliklerinin ateşlerde yanmasından sonra öyle bir mertebeye ulaşılır ki artık güzel yüze bakmak günah olmaz (Halil Baltacı, 2014: 37). O, hüsn konusunda: “Güzel yüze bakmak, gözü parlatır.” (İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî: 380), “Üç şey göze kuvvet verir: Yeşile, güzel yüze ve akan suya bakmak” (Aclûnî, 1951: 373) hadis-i şeriflerini naklederek, bu hususu desteklemektedir.

Öyle ki Rûzbihân-ı Baklî, Türk beldelerini görmüş gibi olduğunu, doğudan Hak Teâlâ'nın tecellisinin kendisine onların elbiseleri ile zuhur ettiğini belirtmektedir (Baklî, 1393: 129). Yine Rûzbihân-ı Baklî yaşadığı zuhurat hâlinde, meleklerin komutanlarının Cebrâil'in (a.s), Mikâil (a.s) ve İsrâfil'in (a.s) olduğunu söyler ve bunları da Türk komutanlara benzetir:

Muhakkak gaybın derinliklerinden çıkan melekler ordusu görülür. Onların komutanları Türkler gibi Cebrâil (a.s), Mikâil (a.s) ve İsrâfil (a.s)'dir. Onların perçemleri, kadınların perçemleri gibidir. Allah Teâlâ inci ve gülleri enbiyaları, melekleri ve dört halife üzerine saçtı. Sonra Peygamber (a.s), benimle konuştu ve yüzümü öptü. Aynı şekilde diğer peygamberler de yüzümü öptü. Akabinde Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e (a.s) ve diğer peygamberlere beni övdü ve onlara dedi ki ben kulum Rûzbihân'ı ezeli saadet, velayet ve keramet (lütf) için seçtim ve ayrılık ahkâmından sonra ecrini vermek için kendisine ilmimin ve sırrımın kaplarını yarattım. Onu istikamet ve temkin ehli kıldım. Onu bana isyan etmekten korudum ve artık o, dünyada ve âlemlerde benim halifemdir. Her kim onu severse beni sever. Kimde ona düşmanlık ederse bana düşmanlık etmiş olur. Hiç kimse benim hükümümü geri çeviremez ve o emrin meydana gelmesine engel olamaz. “Muhakkak ki ben, istediğimi yaparım. (el-Hûd 11/107.)

Yine Rûzbihân-ı Baklî, *Seyrül-ervâh* adlı eserinde bu tür söylemlerinden farklı bir yaklaşım sergilemiş ve Türk yöneticilerle sohbet etmeyi nefsin kusurları arasında zikretmiştir. Rûzbihân-ı Baklî, nefsin bu tür kusuru ve tedavisine dair şu sözleri

nakletmiştir:

Nefsin ayıplarından bazıları da şunlardır: Tüccarlarla, Türk emirleriyle, ümeranın çemberinin içerisinde hapsolmuş mahkûmlarla ve dünyalık menfaat için onların işleri ile meşgul olan kimselerle sohbet etmek, dostluk kurmaktır. Bu kötü hasletin tedavisi ise şudur: Zahit ve takva sahibi kimselerle sohbet etmek ve zalimlerin çeşitli azaplarla azaplandırıldığı kıyamet ahvâlini hatırlamaktır.” (Baklî, 1428: 129).

“Güzel bir suret, hoş bir ses, bir nâme, muvazene ya da ritim şeklinde âlemin farklı suretlerinde, hususiyetle insanda tecrübe edilen bu güzellik; yoğun, karmaşık tasavvufi tecrübeler için adeta bir başlangıç noktası ve basamak olur. Cemal-i ilahinin üst düzeyde, latif bir surette teması ise vecd, huzur ve fena hâli olmak üzere tasavvufi deneyimin kompleks yapısı içerisinde gerçekleşir.” (Baltacı, 2014: 99-124).

Rûzbihân-ı Baklî'nin Allah'ın (c.c.) Cemal Sifatının Tecellisi Olan İnsanın Güzelliği Üzerinden İlâhî Aşkını Anlatırken “Türk” Kavramını Tercih Etmesinin Nedenleri

Köprülü'ye göre Horasan, İslamiyet'ten sonra tasavvufi etkilerin esas merkezi olma görevini üstlenmiştir. Akabinde ise İslamiyet, Horasan vasıtasıyla Maverâünnehir'den Türkistan'a geçmiştir. Öyle ki Türklerin İslam'ı seçmelerinde İranlıların etkisi olmuştur (Köprülü, 1976: 17-18). O, eserinde, Maverâünnehir'in birçok büyük merkezlerinin dahi manen “Türk” olmaktan ziyade “İran” olduğunu, bu sebeple de İslamiyet'ten evvel de tanıştıkları için Türklere yabancı gelmeyen İranlılar, İslam medeniyeti dairesine girmek için yine onlara yol gösterdiklerini belirtmiştir (Köprülü, 1976: 21).

Hicri 9. yüzyıldan sonra İslam dünyasının sınır bölgesi durumunda olan Türkistan, Türklerin Müslümanlığı kabulünden sonra “Pir-i Türkistan” olarak anılan Ahmed Yesevî (öl. 562/1166) gibi tasavvuf âleminin mühim şahsiyetlerinin yetiştiği bir bölge hâline gelmiştir. Tarikatlar, bu yörenin tarihinde, “gayri müslim”lerin saldırılarına karşı İslam'ı muhafaza etmek ve onlar arasında bir misyonerlik icra etmek suretiyle büyük rol oynamışlardır. Nitekim mutasavvıfların göstermiş oldukları bu faaliyetler sayesinde İslamiyet, yerleşik hayat süren ve göçebe olan Tacikler ile Türk boyları arasında derin bir şekilde kök salmıştır (Demirci, 2016).

Mezkûr coğrafya, Sufiler için ayrı bir öneme sahiptir ki bunun en güzel örneği Ebü'l-Hasen el-Harakânî'nin (ö. 425/1033) şu sözlerinde müşahede edilmektedir: *“Türkistan'dan Şam'ın kapısına kadar olan sahada birinin parmağına batan diken benim parmağıma batmış demektir. Birinin ayağı taşa çarpsa acısını ben duyarım.”* (Attâr, 1983: 684)⁵.

Rûzbihân-ı Baklî'nin, *“Tarîkü's-sâlikân”* adlı eserlerini Türkistan'daki müritler için yazması, eserde nefis, akıl, kalp, ruh, marifet gibi hususların yanı sıra kendisine yöneltilen sorular üzerine aşk konusuna da yeterli ölçüde değinmesi, onun maşukuna olan aşkını ele alırken niçin Türk kavramını tercih ettiğini gösteren en önemli amillerdendir.

Nitekim Rûzbihân-ı Baklî'nin müritlerinden ticaret için Türkistan'a giden Cemaleddîn Ebü'l-Ferec tarafından nakledilen şu rivayet bu söylemleri destekler mahiyettedir:

“Bir zaman Türkistan şehirlerinden birine vardım. Birkaç gün orada kaldıktan sonra şehir ahalisinin tamamının bir çöle doğru gittiklerini gördüm. Onlara bunun sebebini sorduğumda şöyle dediler: Yedi yıldır bu dağda Hakk'ın evlialarından bir Türk durur. Bu sürede hiç kimseden bir şey almaz ve de hiçbir kelime konuşmaz. Şehir ehli her yıl bir kez onu görmeye giderler, o da onlara nazar eder, böylece yaralı olanlar iyileşir, hastalar sağlığına kavuşur. Ben de bunun doğru olup olmadığını görmek adına çöle doğru gittim. Bu yere ulaştığımda hoş simalı bir Türk gördüm. Birkaç saat sonra o Türk insanlara baktı, hepsi tevazu ile başlarını öne eğdi ve yalvarır bir dille dua ve sena ettiler. O anda hastalara sağlık libasının giydirildiğini ve görmeyenlerin gözlerine nur sürmesi çekildiğini gördüm. Eliyle bana işaret etti. Orada hazır olanlar buna şaşırıldılar. Yanına vardım. Rûzbihân-ı Baklî'nin ahvalini bana sordu. Ben de bir şeyler söyledim. Ancak o anda benim şeyhimin Türkistan'a gelmediği aklıma geldi. Acaba bu zât Şiraz'a mı gelmiş diye düşündüm. Şeyh feraseti ile içimden geçeni bildi ve ne ben Şiraz'a gelmişim ne de Rûzbihân Türkistan'a gelmiş dedi. Uzun bir süre Fars tarafından yüce göğe doğru bir nurun uzadığını gördüm. Bu nur kimdir diye sorduğumda; dostumuz Rûzbihân'ın kendisidir diye bana bir hitap geldi. Ben senin şeyhini ondan dolayı tanıdım. Onun hizmetine ulaştığında selâmımızı iletirsin... O vakit Şeyh Rûzbihân'ın sözlerinden oluşan bir kitap benden istediler ve ben de bunu acilen getirmek için Şiraz'a gitmeye karar verdim. Şiraz'a geldiğimde şeyhin ribatına gittim. Bu hâdiseyi ona anlatmadan önce bana şöyle buyurdu: Ebü'l-Ferec dostumuz Türkü gördün mü? diye sordu. Akabinde bende Horasan, Türkistan ve Maverâünnehir'e gitme arzusu hâsıl oldu. Şeyhten onlara lâyük yararlı bir şeyler yazmasını istedim. O da ... eserini yazdı.” (Rûzbihân-ı Sâni, 700: 75).

⁵ Geniş Bilgi için bk. (Kara, 2001)

Rûzbihân-ı Baklî'nin Türkler ile olan ilişkisini gösteren en önemli hususlardan birisi de Şemseddin Türkî ile aralarında geçen diyalogdur. Nitekim hakkında pek fazla malumat bulunmayan bu zatın bir gün, Abdullâh b. Hafîf'in kabri başında büyük ve seçkin bir topluluğun da hazır bulunduğu bir ziyaret esnasında, Baklî'ye bir soru sorduğu rivayet edilmektedir. (Rûzbihân-ı Sâni, 700: 26) Hoca, mezkûr durumun, Şemseddin Türkî'nin ona verdiği ehemmiyeti gösterdiğini ifade etmektedir. (Hoca, 1971: 37) Ancak soru sorma hususunun tam olarak Rûzbihân-ı Baklî'ye önem verildiğine işaret ettiğini söylemek doğru olmayabilir. Söz konusu olayın sadece görüşmenin yapıldığına delalet ettiğini ifade edebiliriz.

Sonuç

Türklerle ciddi çekişmeler yaşayan Şii Zeydi bir aile içerisinde dünyaya gelen Rûzbihân-ı Baklî, kabilesinin aksine bir tavır sergilediği, eserlerinde Türkleri güzellik, kahramanlık motifleriyle tasvir ettiği müşahede edilmiştir. Onun böyle bir davranış benimsemesinde Sünni ve mutasavvıf oluşunun temel etken olduğu söylenebilir.

Rûzbihân-ı Baklî'nin ilahi aşkı anlatırken "Türk" kavramını tercih etmesinin sebeplerinden birisinin de tasavvuf âleminin mühim şahsiyetlerinin yetiştiği bir bölge hâline gelen Türkistan'ın kendisinden önceki Sufilerde olduğu gibi Baklî açısından da farklı bir öneme sahip olmasıdır. Diğer bir nedenin ise ilk dönem Farsça şiirlerinde güzellik, kahramanlık temasının "Türk" kavramı üzerinden anlatılmasıdır.

Sufiler ilahi aşkı, insanların fahmedeceği bir şekilde aktarmak için bazı benzetmeler yapmış ve duyular âleminden örnekler vermişlerdir. Rûzbihân-ı Baklî'nin de kâinatın özü olan insanın Hakk'ın cemalinin tecellisi olduğunu ifade ederek ilahi aşkı insanın güzelliğinden yani Türklerin güzelliği üzerinden anlatmaya çalışmıştır.

Öyle ki Rûzbihân-ı Baklî, insanın güzelliğinin diğer mevcudatın güzelliğine karşı olan üstün olduğunu ve insanın güzelliğinin Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ının tecelli nurlarından, eşyanın güzelliği ise Hakk'ın fiillerinin güzelliğinden meydana geldiğini ifade etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Agitoğlu, N. (2018). Sünnetin Doğru Anlaşılması ve Günümüze Taşınması-‘Allah Güzeldir, Güzelliği Sever’ Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7(8), 345-356.
- Ağırakça, A. (2015). *Abbasi Devletinde Türk Kumandanlar*. Akdem Yayınları.
- Anttıla, J. H. (2022). *Hak Sarhoşları: Tasavvuf Düşüncesine Giriş* (E. Naskali & M. Sümer, Çev.). Fidan Yayınevi.
- Armutlu, S. (2020). Fars Şiirinde “Türk” Kelimesine Yüklene Anlamlar. *Doğu Esintileri*, 12, 51-90.
- Attâr, F. (1983). *Tezkiretü'l-evliyâ* (S. Uludağ, Çev.). Seha Neşriyat.
- Baklı, R. *Keşfü'l-Esrâr ve Mükâşefetü'l-Envâr* (M. Hâcevî, Çev.). 1393. İntişârât-ı Movlâ.
- Baklı, R. *Meşrebü'l-ervâh* (Kâsim Mir Âhirî, Çev.). 1389. İntişârât-ı Âzâdmehr.
- Baklı, R. (1987). *‘Abherü'l-‘âşıkîn*. Kitâhâne-i Moissonneuve.
- Baklı, R. (2008a). *‘Arâisü'l-beyân fî Tefsîri'l-Kur’ân-1*. Dârü'l-kütubu'l-‘ilmiyye.
- Baklı, R. (2008b). *Takşîmü'l- havâtır*.
- Baklı, R. *el-Misbâh fî Mükâşefâti ba’si’l-ervâh, Şerhu’l-hucüb ve’l-estâr fî makâmâti ehli’l-envâr ve’l-esrâr (Kitâbü’l-İğâne), Levâmî’u’l-tevhîd, Mesâlikü’t-tevhîd*. 1428. Dârü’l-kütubi’l-‘ilmiyye.
- Ballanfat, P. (1998). *Quatre Traités Inédits de Rûzbehân Baqlî Shîrâzî*. Institut Français de Recherche en Iran.
- Baltacı, H. (2014). Aşkın Kazandığı tasavvufi Muhteva: Ahmed Gazzâlî, Baklı ve Irâkî Çizgisi. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 34(2).
- Batır, İ. B. (2022). Büveyhiler Döneminde Türkler ve Deylemliler Arasında Ortaya Çıkan Çatışma: Rûzbehân ed-Deylemî Örneği. *Türkiyat Mecmuası*, 32(2), 539-556.
- Beşşârî, B. el-Bennâ el-Makdisî eş-Şâmî. (t.y.). *Ahsenü’t-Tekâsim fî Ma’rifeti’l-Ekâlim*. Berlin Matbaası.
- Burhân, M. b. H. (1393). *Burhân-ı Kâtî’-1*. ntişârât-ı Emîr Kebîr.
- Ceyhan (2011). Tecelli. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-40. TDV Yayınları. 241-243
- Demirci, M. (2016). Müslüman Türklerde Tasavvuf. *Yeni Türkiye*, 22(91), 145-156.
- Enverî, H. *Ferheng-i Kinâyât-Suhen-1*. 1312. İntişârât-ı Suhen.
- Gökâl, Y. (2013). Zeydiyye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-44. TDV Yayınları. 328-331.
- Hamza el-İsfahânî (1961). *Târîhu sinî mülûki’l-arz ve’l-enbiyâ’*. Dâru mektebeti’l-hayât.
- Hoca, N. (1971). *Rûzbehân-ı Baklı ve Kitâbu Keşfü’l-Esrâr’ı ile Farsça Bazı Şiirleri*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- İbn Miskeveyh. *Tecâribü’l-ümem* (K. Burslan, Çev.). 2016Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü’l-Esîr. *El-Kâmil fî’t-târîh* (A. Özyayın, Çev.). 1991. Bahar Yayınları.
- İsfahânî, İ. (1900). *Kitâbü Târîhi devleti Âli Selcûk*. Kütübü’l-‘arabiyye.
- İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî. *Keşfü’l-hafâ’-2*. 1951. Dârü’l-ehâdisi’l-türâsi’l-‘Ârabî.
- Kara, M. (2001). Tasavvuf Kültürünün Türkistan Macerasına Genel Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 9-32.
- Koç, T. (2008). *İslam Estetiği*. İsam Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köymen, M. A. (1979). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Kuruluş Devri*. Türk Tarih Kurumu.
- Merçil, E. (1975). *Fars Atabegleri Salgurlular*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mneymneh, H., & Akarsu, T. (2021). *Büveyhiler Devleti Tarihi*. Selenge Yayınları.
- Ocak, A. (2009). Selçuklular (Dinî, İlmî, Fikrî ve tasavvufi Hayat). İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-36. TDV Yayınları. 375-377.
- Özköse, K. (2007). “Selçuklu Toplumunda Tasavvufi Hayatın Sosyokültürel, Siyasal ve Dini Sahaya”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 8(18), 87.
- Rûzbehân-ı Sâni, Ş. *Tuhfetü’l-‘irfân* (M. T. Dânişpejûh, Ed.). 700. Enümen-i âsar-ı Millî.
- Servet, M. *Ferheng-i Kinâyât*. 1379. İntişârât-ı Suhen.
- Şemîsâ. *Ferheng-i İşârât-ı Edebiyât-ı Farsî* (C. 1). 1387İntişârât-ı Mîtrâ.
- Şîrâzî, E.-K. M. C. b. M. (). *Şeddü’l-izâr fî haqqi’l-evzâr ‘an züvvâri’l-mezâr*. 1328. Çaphane-i Meclisi.
- Tarı, A. S. (1955). *Ebü’l-Hasan ed-Dailamî Sîret-i Ebû ‘Abdullâh İbn el-Hafîf eş-Şîrâzî*. TTK Basımevi.
- Uludağ, S. (1991). Aşk. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*-4. TDV Yayınları, 11-17
- Uludağ, S. (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları.
- Zebîhullâh-ı Safâ. *Târîh-i Edebiyât der İrân* (C. 1). 1351. İntişârât-ı Emîr Kebîr.

Structured Abstract

This scholarly article delves into the representation and portrayal of the term "Turk" within the literary works of Rûzbihân-ı Baklî, a Sunni mystic who hailed from a Daylemi family affiliated with the Zaydiyya sect of Shiism. Historical records indicate intermittent conflicts between the Turks, who functioned as mercenaries during the Abbasid era, and the Daylamites, who embraced Islam following its introduction to the Daylem region in the northern part of Iran during the third century of the Hijri calendar. Indeed, a prominent factor contributing to this conflict stemmed from the fact that the Daylamite tribe, who relied on their livelihood through mercenary service, perceived the Turks, who had formerly served alongside them in various military capacities within distinct states, as their adversaries. So much so that the Daylemites, who saw the Turks as their rivals, they were have been disturbed by the fact that they were in the Buwayhi army. In addition, Bûveyh b. The fact that Fennâ Hüsrev offered many treats to the Turkish troops has caused the Turks to conflict with the Daylem army.

Daylem, whose borders cannot be determined exactly due to the lands that were later included in the region, is located on the slopes of the Elborz Mountains, which extend in the east-west direction in the south of the coastline of the city, which constitutes the majority of the city of Gilan, located in the southwestern corner of the Caspian Sea in the north of Iran, and is given to the people living here is the name. As a matter of fact, almost all of the Daylamites who continued their lives in this geography became Muslims as a result of the efforts of Hasan al-Utruş (304/917), one of the leaders of the Zaydis of Tabaristan.

The Seljuk State, which turned into an empire with the expansion of its territory, was divided into provinces and emirs were appointed to the administrations of these provinces. But emirs rebelled against the state from time to time. As a result of these rebellions, the Seljuk State; It is divided into four parts: Iraq and Khorasan Seljuks (1194), Kirman Seljuks (1092-1187), Syrian Seljuks (1092-1117) and Anatolian Seljuks (1092-1308). During this period, which coincided with Rûzbihân-ı Baklî's youth, the Fars province also had its share of this turbulent period, as it was governed by the orders determined by the Seljuk State for 70 years. As a matter of fact, during Baklî's lifetime, the Persian region of Iran was under the rule of the Salgurlular (1148-1286), one of the twenty-four Oghuz tribes of the Turkish-Islamic dynasty.

After the Seljuks took over the political leadership of the Islamic world, they made an effort to protect and help develop the understanding of Sufism based on the Holy Quran and Sunnah. Starting from Tuğrul Bey, Seljuk sultans showed great respect towards Sufis. The fact that the Seljuk sultans generally tried to show respect towards the Sufis, that they often patronized the Sufis who envisioned Islam to be lived in a spiritual dimension, that they built lodges and allocated foundations, and that the people turned towards Sufism, clearly shows the importance that the sultans of that period gave to the Sufi life and the Sufis who lived this life.

This study, aims whether to reveal Sheikh Rûzbihan has a contrary view about the Turks than the Daylemites, How Baklî handled the word "Turk" in his works from a mystical point of view and aims to examine the reasons for preferring this concept to make available of scientific studies. In addition, it is among the goals in its adoption a different attitude from his tribe, the sultans of that period had zaviyes built and to allocate foundations to determine whether it has any effect giving importance to the mystical life and the mystics who live this.

When the studies on the subject in our country are examined, it is observed that the word "Turk" is considered in a literary and historical context, although it is not enough, and it is not written in terms of Sufism. This article how the Iranian Sufi Sheikh Rûzbihan used the word "Turk" while describing his journey from metaphorical love to divine love in his works, and through which mystical concepts he tried to explain this issue and revealing the reasons why a member of the Daylam Tribe, who is in the same army with the Turks and is in constant conflict, prefers the concept of "Turk" and it is important in terms of shedding light on the studies to be done in the scientific field.

In order to provide a better understanding of the subject discussed in the article, firstly, a brief information was given about the Daylem Tribe, their relationship with the Turks and Baklî, the issue of which meanings are attributed to the concept of "Turk" in Persian works has been discussed. Subsequently, the meaning attributed to the word "Turk" in the books of Sheikh Rûzbihan, who constituted the main subject of the article, was processed together with the terms "tecelli and husn". Finally, the reasons why Baklî preferred the concept of Turk while describing divine love were determined and tried to be conveyed.

In conclusion Sheikh Rûzbihan's, who was born inside of a Shiite Zaidi family who had serious conflicts with the Turks, exhibited an attitude contrary to his tribe, it has been determined that he depicts the Turks with the motifs of beauty and heroism in his works. In the against the background of his adopting such behavior his of being a sunni sufi and it can be said that may have effect Turkistan, which has become a region where important personalities of the Sufi world grew up, the fact that it has a different importance for Baklî as it was for the Sufis before him. In addition, the reasons why Baklî preferred the Turkish concept when describing divine love were tried to be determined and conveyed.